

ภาพตัวแทนท้องถิ่นในศิลปะสื่อผสมของมณฑิร บุญมา

Representation of the local in Montien Boonma's mixed media

วรเทพ อรรคบุตร¹, เมตตา ศิริสุข², พัทธ์ น้อยวังคลัง³

Worathep Akkabootara¹, Metta Sirisuk², Pitak Noiwangklang³

Received: 24 May 2021

Revised: 8 July 2021

Accepted: 17 August 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องภาพตัวแทนท้องถิ่นในศิลปะสื่อผสมของมณฑิร บุญมา ศึกษาผลงานและชีวิตของศิลปิน ที่มีปฏิสัมพันธ์กับความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงออกผ่านผลงานทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ผลงานศิลปินผู้นี้สะท้อนถึงปรากฏการณ์ท้องถิ่น อันเป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ ผลการศึกษาพบว่าศิลปะสื่อผสมของมณฑิรใช้ทั้งประสบการณ์ชีวิต ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย มาสะท้อนมุมมองต่อธรรมชาติ ตั้งแต่ความตึงเครียด ชัดแย้งจากพื้นฐานประเพณีชนบทและวิถีเกษตรกรรม มาสู่ทุนนิยมอุตสาหกรรม โดยใช้รูปทรงและวัสดุที่เป็นตัวแทนวิถีชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ รูปทรงจากงานหัตถกรรม อีกทั้งศาสนสถาน เพื่อสื่อถึงกระบวนการความคิด ตลอดช่วงท้ายของการใช้ชีวิต และการทุ่มเททำงาน จนได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ นับว่าศิลปะสื่อผสมของมณฑิรสามารถตีความและนำเสนอความเชื่อท้องถิ่น โดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงอุดมคติชั้นสูงของศิลปะประจำชาติ

คำสำคัญ: มณฑิร บุญมา, สื่อผสม, ภาพตัวแทนท้องถิ่น

Abstract

Research article titled Montien Boonma: Representation of the Local aims to study the mixed-media art of the artist was studied. It focuses on the life and works of the artist, who pioneered the mixed-media art acclaimed both nationally and internationally. The study includes life background and development of the artist's works, which are also representation of the local affected by globalization. The result found the artist uses his experience to reflect personal attitudes towards nature and society's transformation, influenced by tense contradiction of the rural society transformed into industrial capitalist one. Analyzing the late diligent effort he spent

¹ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาการวิจัยและสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, E-mail: candanesan@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, E-mail: sirisuk83@hotmail.com

³ รองศาสตราจารย์, คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, E-mail: pitak.n@gmail.com

¹ Graduate student Faculty of Fine-Applied Art and Cultural Science, Mahasarakham University

² Assistant Professor., Faculty of Fine-Applied Art and Cultural Science, Mahasarakham University

³ Associate Professor., Faculty of Fine-Applied Art and Cultural Science, Mahasarakham University

to works and life drawn from local craftworks, also religious places and form, does not only express thought process that help to heal his doubt and suspicious, but also insists that the medium or material he used were also related to his economic condition. This implies that his work of art and the late creator's life are closely knitted to represent the local beliefs, without impinging to national elite art.

Keywords: Montien Boonma, Mixed-media, Representation of the local

บทนำ

พัฒนาการของศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย เป็นผลส่วนหนึ่งจากการที่ศิลปินไทยเรียนรู้และรับอิทธิพลจากกระแสศิลปะตะวันตก (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2525: 31) กระทั่งคลื่นศิลปินหนุ่มสาว เดินทางกลับจากการศึกษาต่างประเทศ ตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1970 (ดำรง วงศ์อุปราช, 2527: 101) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญหนึ่ง ก่อนการก่อตัวของศิลปะร่วมสมัย โดยอิทธิพลของความรู้ชาวสารจากโลกาภิวัตน์ ในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1990 การขยายตัวทางเศรษฐกิจด้วยการลงทุน และโอกาสทางการศึกษาที่แผ่ขยาย ไม่เพียงส่งผลต่อการพัฒนาความเป็นอยู่เท่านั้น ทางด้านการเรียนการสอนศิลปะในสถาบัน มีส่วนสร้างความเคลื่อนไหว จนเกิดปรากฏการณ์ทางศิลปะที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการก่อตั้งคณะวิชาทางศิลปะตามภูมิภาค การนำนวัตกรรมทางศิลปะมาเป็นสื่อแสดงออกหลายระลอก (Boissier, 2007: 130-137) ที่กล่าวมาส่งผลแก่ศิลปินร่วมสมัยชาวไทยให้ริเริ่มสื่อทางวัฒนธรรมต่างๆ ได้แก่ ร่างกาย สิ่งแวดล้อม กาลเวลาและสิ่งของรอบตัว ผสมเข้ากับการบุกเบิกเนื้อหาที่เน้นท้องถิ่นหรือบรรยากาศชนบท อาทิ ชลูด นิ่มเสมอ (ไอโยลา เลนซี, 2557: 61)

จากการเติบโตของภาคท่องเที่ยวและนโยบายชาตินิยมทางวัฒนธรรม ในพุทธทศวรรษ 2520 โดยเฉพาะวาระ 200 ปีการสถาปนากรุง

รัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2525 ได้ส่งผลตามมาต่อ ขบวนการค้นหาและเชิดชูเอกลักษณ์ไทย โดยการกำหนดเอกลักษณ์ประจำชาติ และการส่งเสริมศิลปะที่แสดงความเป็นชาติ รวมถึงประยุกต์ศิลปะแนวประเพณีให้ร่วมสมัย จนสร้างชื่อเสียงและความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ศิลปิน ผ่านการประกวดและสะสม (สุธี คุณาวิชยานนท์, 2548: 91) ทั้งส่งผลอีกประการ คือ การรวมตัวกันของกลุ่มศิลปินตามท้องถิ่น และการเสนออัตลักษณ์เฉพาะตามภูมิภาค เพื่อแข่งขันหรือช่วงชิงพื้นที่กับอัตลักษณ์ (หรือเอกลักษณ์) แห่งชาติ เช่น การรวมกลุ่มศิลปินอีสาน กลุ่มเจ็ดยอด กลุ่มธรรมเป็นต้น (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2534: 186-187) ภาพความเป็นไทยที่เป็นแบบฉบับของแต่ละภูมิภาค มีส่วนร่วมสำคัญแก่การสร้างภาพเชื่อมั่นต่อศิลปิน ในการนำเสนอความเป็นไทยที่ครอบคลุมถึงท้องถิ่นและวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ร่วมสมัย ตลอดจนประสบความสำเร็จจากการได้รับรางวัล (เกษมาพร แสงสุระธรรม, 2553: 69) ขณะที่ มณฑลบุรี บุญมา (2496-2543) มีแนวทางเฉพาะที่แตกต่างออกไป เขามีความกล้าหาญในการใช้ของเหลือใช้ เศษวัสดุ มาเป็นเครื่องมือรองรับความคิด มากกว่าการลุ่มหลงกับความงามหรือหรูหรา แต่เน้นความเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้คน สภาพสังคมไทยในยุคสมัยของตน (จิตติมา, 2532: 144) มณฑลบุรีถือเป็นส่วนหนึ่งในกระแสศิลปินหัวก้าวหน้า ที่กล้าทดลอง โดยเน้นกระบวนการมากกว่าจะเน้นผลสำเร็จ อย่างการ

ทำงานสื่อผสมในท้องทุ่งนา สนามฟุตบอล พื้นที่วัดสวนสาธารณะ โดยเลือกใช้วัสดุที่แตกหักเสื่อมสลายได้ นอกจากนี้มนเฑียรยังมุ่งสร้างผลงานเชิงความคิด (conceptual) มากกว่าทำซ้ำความสำเร็จของศิลปินยุคเดียวกัน ทศนะทางศิลปะของเขาเป็นผลผลิตจากการเปลี่ยนแปลงในช่วงรอยต่อที่สำคัญของท้องถิ่น ได้แก่ การยังชีพแบบเกษตรกรรมสู่การเป็นสังคมเมือง ลัทธิบริโภคนิยมและเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรม ประกอบกับประวัติชีวิต ในห้วงเวลาที่มนเฑียรเดินทางมาใช้ชีวิต เพื่อสอนและทำงานศิลปะที่จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้เขาสัมผัสการเข้ามาของวัฒนธรรมท่องเที่ยว และถ่ายทอดข้อสังเกตต่อปรากฏการณ์อันเข้มข้นดังกล่าว มาแสดงออกด้วยสื่อผสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

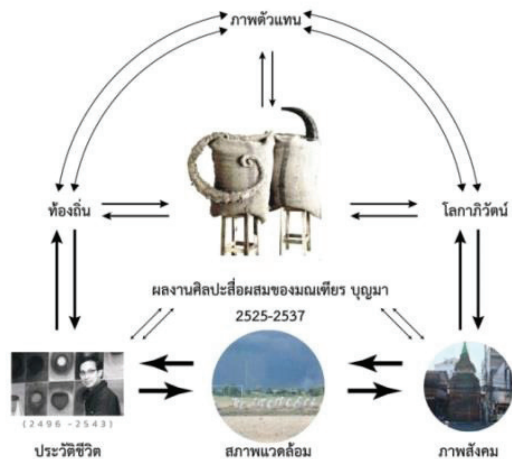
ศึกษารูปแบบและแนวคิดที่เสนอภาพตัวแทนท้องถิ่น ในศิลปะสื่อผสมของมนเฑียร บุญมา ซึ่งสร้างระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1980-ต้นคริสต์ทศวรรษ 1990

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้การสำรวจวัตถุ ตั้งแต่บันทึกภาพร่างบทความ หนังสือและวิทยานิพนธ์ในหอจดหมายเหตุศิลปิน มนเฑียร บุญมา (Montien Atelier) ตลอดถึงสังเกตการณ์อย่างไม่เป็นทางการตามนิทรรศการศิลปะร่วมสมัยและพิพิธภัณฑ์ศิลปะตลอดเวลา 3 ปี โดยผู้วิจัยเอง

ขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มประชากรในงานวิจัยประกอบไปด้วย กลุ่มตัวอย่างผลงานที่ศิลปินสร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2524-2538 (ราว 15 ปี หรือเกือบสองทศวรรษ) เพราะเป็นช่วงเวลาสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและขบวนการสร้างผลงานอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากศิลปินผู้นี้เดินทางไปใช้ชีวิตทำงาน

และสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ โดยสัมผัสการเปลี่ยนแปลงของชนบท รอบสังคมเมืองต่างๆ อันเป็นที่มาของขบวนการและรูปแบบการทำงาน ผู้วิจัยกำหนดการเก็บข้อมูลประกอบจากนิทรรศการหมุนเวียนและถาวรของศิลปินผู้นี้ที่จัดแสดงทั้งในรูปข้อมูลปฐมภูมิจากเอกสารในหอจดหมายเหตุส่วนบุคคลศิลปินผู้นี้ โดยดำเนินการวิจัยเพื่ออธิบายภาพตัวแทนท้องถิ่นจากชุดผลงานของศิลปิน ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับโลกาภิวัตน์ ตามกรอบแนวคิดนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

ข้อตกลงเบื้องต้น

ข้อตกลงเบื้องต้น ในงานศึกษาเกี่ยวกับศิลปะร่วมสมัย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ระดับสากล นักวิชาการไทยอ้างอิง ทั้งกระแสหรือศัพท์เฉพาะทางศิลปะตะวันตก อาทิเช่น สื่อผสม (mixed-media) วัสดุสำเร็จรูป (readymade) การติดตั้งจัดวาง (installation) หรือเชิงความคิด (conceptual) ดังนั้นในบทความวิจัยนี้ ใช้การระบุปี เป็น ค.ศ. หรือคริสต์ทศวรรษ เมื่อกล่าวถึงกระแสศิลปะในบริบทสากล ส่วน ปี พ.ศ. และพุทธทศวรรษ ใช้เมื่อกล่าวถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงและเหตุการณ์ในบริบทสังคมและศิลปะไทย

ผลการวิจัย

1. จากการศึกษาประวัติชีวิตและผลงานขณะที่มณฑิเยร บุญมา พานักและทำงานในสิ่งแวดล้อมนอกศูนย์กลางอย่างกรุงเทพ ทั้งในเมืองย่านลาดกระบังและเชียงใหม่ ประสบการณ์ดังกล่าวสะท้อนและบันทึกสภาพสังคมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงในรอบ 2-3 ทศวรรษ ที่สำคัญได้แก่การหายไปของวิถีเกษตรกรรม การเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีสู่สังคมสมัยใหม่ ซึ่งพึ่งพาการบริโภคและอุตสาหกรรม นอกจากนี้ การใช้สื่อผสมมีส่วนบุกเบิกรูปแบบและแนวคิดของการสร้างศิลปะร่วมสมัย ที่เน้นกระบวนการ อย่างสอดคล้องหรือได้ประโยชน์ จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคสมัยของตน เห็นได้จากการนำสิ่งอุปโภคบริโภคหรือชิ้นส่วนอุตสาหกรรม มาผสมกับสิ่งมีชีวิตเช่นกิ่งไม้ ฝัก ผลไม้ รวมทั้งติดตั้งแทรกลงในภูมิทัศน์ (landscape) เช่นดินหรือน้ำ

2. การหันไปเลือกวัสดุสำเร็จรูปจากช่างหัตถกรรม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ ดินเผา สมุนไพร มาประกอบกับวัสดุที่หาได้ในท้องตลาด ไม่เพียงเปิดโอกาสให้ศิลปินแสดงออกทัศนะส่วนตัวได้กว้างไกลยิ่งขึ้น อันเป็นผลจากสภาพแวดล้อม อย่างสอดคล้องกับพื้นฐานทางรสนิยม ความคิดเชื่อ เพศภาวะ ภาษาและชาติพันธุ์ ให้สื่อถึงประสบการณ์ต่อปรากฏการณ์ที่เฉพาะ แต่ยังสามารถสื่อสารในระดับสากลอีกด้วย อาทิ กระแสแรงงานและทรัพยากรที่ไหลบ่าสู่เมือง การแปรทรัพยากรธรรมชาติ หรือเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสินค้า อันล้วนแต่สะท้อนในศิลปะสื่อผสมของมณฑิเยร ผลงานของเขาไม่เพียงแสดงการขัดแย้ง แต่ยังเป็นอุปถัมภ์แก่การรอมชอม ภายใต้อิทธิพลโลกาภิวัตน์ เมื่อความทันสมัยกับประเพณีหาทางพึ่งพาหรืออยู่ร่วม โดยอาศัยประโยชน์กันและกัน ทั้งยังแตกต่างจากกระแสศิลปะที่นำเสนอหรือผลิตซ้ำความเป็นไทย ด้วยภาพตัวแทน

วัฒนธรรมเมืองหลวง หรือความเชื่อศรัทธาทางศาสนาเท่านั้น

ภาพที่ 2 ผลงานธรรมชาติในสภาวะแวดล้อมปัจจุบัน
(Natural Form in the Present Environment)

พ.ศ. 2527

ที่มา: หอจดหมายเหตุมณฑิเยร บุญมา

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาประวัติชีวิต สภาพแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผลต่อการทำงานของศิลปิน สะท้อนว่าศิลปะร่วมสมัย ล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของห้วงเวลา และวิถีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นการเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น กรณีของมณฑิเยร บุญมา ผลงานของเขาเกิดจาก

กระบวนการศึกษาตามหลักวิชา โดยสถาบันที่นำเข้าหลักวิชาศิลปะตะวันตก แต่ศิลปินร่วมสมัยไทยในกระแสสากล กลับแสวงหารูปแบบการสร้างสรรค์ที่เป็นสากลพร้อมทั้งให้ความสำคัญกับรากเหง้าของตน ภายใต้โอกาสทางการศึกษาและการค้นหาคือความเป็นสากลจากบรรยากาศของท้องถิ่น โดยไม่ติดกับการทำซ้ำความสำเร็จของศิลปินร่วมยุค ด้วยการหันไปใช้วัสดุที่หาง่าย ราคาถูก เปราะบาง ให้เป็นภาพตัวแทนของวิถีชาวบ้าน ในยุคสมัยที่สังคมไทยเผชิญความเปลี่ยนแปลง อันตึงเครียด

2. การนำเสนอภาพแทนของท้องถิ่นผ่านผลงานสื่อผสมของมณฑิเรศ บุญมา สะท้อนการแสวงหาอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับปัจจัยเบื้องหลังการดำเนินชีวิต ถือเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสรรค์ เพราะศิลปินใช้โอกาสที่เป็นไปได้จากสังคมบริโภคนิยม อุตสาหกรรม ที่มอบตัวเลือกอันไม่จำกัด จากสินค้าอุปโภคบริโภค อุปกรณ์เทคโนโลยี มาสร้างสรรค์ผลงานที่แปลกตา มุ่งกระตุ้นความคิด ส่วนการลงไปค้นคว้า เพื่อเชื่อมโยงตนเองเข้ากับพื้นฐานของความเป็นอยู่อย่างใกล้ชิดด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ศิลปินเลือกใช้วัสดุที่หาง่ายรอบตัว หรือใกล้ชิดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ผลงานจึงมีส่วนในการสื่อแทนสภาพสังคมและยุคสมัย เช่น การหายไปของโบราณสถาน การโยกย้ายแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

ภาพที่ 3 เจดีย์ในจังหวัดเชียงใหม่ราวพุทธศตวรรษ 2530 กับผลงานศิลปะสื่อผสมเจดีย์กล่องผงชักฟอก พ.ศ. 2533
ที่มา: หอจดหมายเหตุมณฑิเรศ บุญมา

อภิปรายผล

1. การศึกษาประวัติศาสตร์ชีวิตศิลปินมณฑิเรศ บุญมา เป็นส่วนสำคัญในการเข้าใจแนวคิดช่วยอธิบายที่มาของรูปแบบศิลปะสื่อผสม ผลงานของเขาเปลี่ยนแปลงโดยลำดับ โดยตอบโต้กับบริบทการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น กระแสความสนใจทางศิลปะทั้งระดับชาติกับนานาชาติ เนื่องจากมณฑิเรศจบการศึกษาจากคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในช่วงของความตึงเครียดและสูญญากาศทางสังคมหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ผลงานชุดแรกของเขาใช้สัญลักษณ์ที่ตั้งคำถามถึงข้อจำกัดและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ที่แสดงความอยู่รอดด้วยการยอมลดเสรีภาพของตน โดยเฉพาะหลังจบปริญญาตรี ความคิดและขบวนการสร้างงานของเขามาจากการใช้ชีวิตที่ชานเมือง ขณะทำงานสอนหนังสือที่วิทยาลัยช่างศิลป์ ระหว่างปี 2524-29 จากการติดตามและตั้งข้อสังเกตการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเสนอภาพแทนท้องถิ่นในศิลปะสื่อผสมในช่วงแรก มีส่วนสะท้อน

ปรากฏการณ์ ด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบจากสังคมสมัยใหม่ ในยุคเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมสู่อุตสาหกรรม มณฑิรสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงของผืนดินชานเมืองที่กลายเป็นโรงงาน การบริโภคและการผลิตที่ธรรมชาติถูกปนเปื้อน คุณภาพ ด้วยการผสมผสานสิ่งมีชีวิต วัสดุธรรมชาติ เช่น ผักผลไม้ เข้ากับวัสดุสมัยใหม่ เช่น ตะปูเกลียว หมุดตอกเรือ ลวด สีสังเคราะห์ ฯลฯ

หลังจากนั้นราวหนึ่งทศวรรษ เมื่อมณฑิรจบจากฝรั่งเศส เขาทดลองสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสมอย่างจริงจัง โดยสัมพันธ์กับช่วงชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัย กล่าวคือ ขณะสอนและทำงานศิลปะ ที่คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระหว่างปี 2531-2537 เขาหาเวลาว่างเพื่อเดินทางไปศึกษาความเป็นอยู่ของชาวบ้านตามตลาดและวัดอย่างใกล้ชิด รวมทั้งติดต่อกับชาวบ้านเพื่อผลิตผลงานจากวัสดุท้องถิ่น ได้แก่ ฟางข้าว กระสอบ เขาควย เครื่องปั้นดินเผา กระดาษสา อีฐมอญ ดิน ผงสมุนไพร์ การริเริ่มสร้างสื่อผสมด้วยการริเริ่มนำหัตถกรรม วัตถุประสม (found object) สำเร็จรูป (readymade) ยังเป็นการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เพราะรายได้ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่จำกัด โดยมณฑิรออกตระเวนไปสำรวจและค้นหาจากชุมชนด้วยตนเอง ผลงานของเขาจึงไม่เพียงเป็นการทดลองเพื่อเน้นความแปลกตา เพื่อสื่อถึงสภาวะสิ่งแวดล้อมขณะนั้น กระทั่งถูกขนานนามว่าวัสดุสายพันธุ์ใหม่ (bricolage) (อภิรักษ์ โพษยานนท์, 2547: 135) หากยังมีส่วนสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นไทย

2. การศึกษาภาพแทนท้องถิ่นในศิลปะสื่อผสมของศิลปินมณฑิร บุญมา ที่สร้างขึ้นระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1980-ต้นคริสต์ทศวรรษ 1990 เป็นช่วงเวลาที่เกิดปฏิสัมพันธ์เข้มข้นระหว่างท้องถิ่น ชาติกับโลกาภิวัตน์ ปรากฏการณ์

นี้สะท้อนให้เห็นการทบทวนตนเอง และแสวงหาการนำเสนอภาพแทนของตัวตน และความเป็นอยู่ที่ได้รับผลกระทบ นับว่าผลงานของเขาเน้นการกระตุ้นความคิดที่เป็นผลต่อขยายจากการมองวัสดุ เช่น ช่วงที่เขาสอนที่วิทยาลัยช่างศิลป์ มณฑิรตีความการเสียดสีทางสุขภาพจากมลภาวะดังกล่าว จากการทดลองแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรโดยนำเอาหมุดโลหะไปฝังไว้ในดิน โดยสร้างผลงานรูปทรงเหมือนผลไม้ ที่ทั้งแปลกตา บิดเบี้ยวและดูแปลกแยกออกจากสภาพแวดล้อมของทุ่งลาดกระบัง นับว่าผลงานดังกล่าว ไม่ได้มุ่งเสนอภาพของวัตถุ แต่ต้องการสื่อภาพพจน์ปลุกความหมายหรือภาพในใจ (mental image) จากการประกอบกันของสิ่งที่พบดาษดื่น (ยุทธศักดิ์ รัตนปัญญา, 2546: 42) รวมถึงผลงาน “ธรรมชาติในสภาวะแวดล้อมปัจจุบัน” (Natural Form in the Present Environment) ที่สร้างจากกิ่งไม้แห้งติดตั้งบนกระเบะทราย ตรึงด้วยลวดสลึง และฝังหมุดยึดสะพานไวนิลผิวของกิ่งไม้ ที่ถูกยึดกับกระเบะที่ปูด้วยทราย

ระหว่างที่มณฑิรพำนัก เพื่อสอนชุดใช้ทุนในจังหวัดเชียงใหม่ เวลาว่างเขาออกไปเยือนตลาด วัด และไปยังชุมชนหัตถกรรม ในช่วงเกิดการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ศิลปินนำเสนอปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยภาพตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงของสภาพบ้านเรือนของจังหวัดเชียงใหม่ที่ซากโบราณสถานถูกเบียด บดบังด้วยอาคารสมัยใหม่ โดยเขาสะท้อนปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านผลงานชุดเจดีย์สร้างขึ้นด้วยดินแดง ปูนขาว ดินสอพอง อีฐมอญ เหล็กเส้น ซีเมนต์ หรือกล่องกระดาษใส่สินค้า นักประวัติศาสตร์ศิลป์ เมลิสซา ชุย (Melissa Chui) ชี้ว่าการสร้างสรรค์ดังกล่าวที่อ้างอิงรูปทรงศาสนา-โบราณสถาน สื่อแทนประเพณี ชุดความเชื่อที่ค่อยๆ เลือนหาย หรือไม่สามารถเชื่อมโยง

กับวิถีปัจจุบัน ที่ถูกรื้อฟื้นและตีความใหม่ให้เชื่อมกับปัจจุบัน (Chui, 2003: 46) พิสูจน์ว่าศิลปะสื่อผสมของมณฑิเยร์ไม่เพียงโดดเด่นด้วยวัสดุจากแหล่งที่มาต่างกัน แต่ยังเป็นการประยุกต์หรือยืม (appropriate) รูปทรงจากประติมานวิทยา ศาสนา ความเชื่อ เช่นปราสาท ศาลา กลดพระ มาให้ข้อคิดถึงพื้นที่ของความสงบวิเวกที่กำลังเลื่อนหายไปจากชีวิตประจำวันที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบและตึงเครียด

ข้อเสนอแนะ

1. ในการศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน โดยเบื้องต้น นับเป็นการทำความเข้าใจปัจจัยแหล่งที่มาเบื้องหลังของการสร้างสรรค์ข้างต้นยังสามารถทำการศึกษาทั้งในเชิงบริบท หรือใช้แนวทางชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) โดยการศึกษาด้วยวิธีวิทยาข้างต้น ยังเป็นการศึกษาเน้นบริบท โดยเฉพาะพื้นที่ของชุมชน หรือหันไปหาชุมชนในระดับรากฐานแล้ว การที่ศิลปะสื่อผสมของมณฑิเยร์มีกระบวนการกลับไปหาด้นกำเนิดของการสร้างสรรค์ หมายถึงชุมชน ซึ่งล้วนแล้วแต่เกิดจากผู้คนที่มีความสัมพันธ์กันในพื้นที่ชีวิตประจำวัน มากกว่าการคอยทำหน้าที่เล่าเรื่อง ทำให้การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาของศิลปินเปิดเผยปฏิสัมพันธ์ที่ไม่ตายตัว และสะท้อนนัยของการขุดค้นสำรวจ ขยายให้เห็นขยายไปความสัมพันธ์ระหว่างที่ผู้คนติดต่อ แลกเปลี่ยนกับสภาพสังคม และผู้คนอื่นๆ ที่มีบริบทหรือความเป็นมาเฉพาะ (บัณฑิต จันทโรจนาภิ, 2560:

132-133)

2. การศึกษาศิลปะในฐานะภาพตัวแทน มีข้อจำกัด เนื่องจากขบวนการสื่อและสร้างภาพแทนมีสถานะและขบวนการกำเนิด ในสองลักษณะคือ หนึ่ง) ตามเจตนาผู้สร้าง (intentional approach) กับสอง) ถูกวาง (located) หรือประกอบสร้าง (constructed) อย่างหนึ่ง (จุฑาพรรค์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต, 2551: 30-31) ดังนั้นการเสนอภาพแทนแก่ชุมชน จึงไม่จำเป็นต้องจำกัดหรือสังกัด อยู่เป็นรองใต้ความเป็น (แห่ง) ชาติเท่านั้น การศึกษาผลงานสื่อผสมของมณฑิเยร์ ยังสามารถใช้วิธี หรือหลักวิชาเพื่อดำเนินการศึกษาอื่น อย่างเช่นการศึกษาด้วยประติมานวิทยา ที่สามารถทำให้ตีความรูปทรงทางศิลปะที่สื่อสารเรื่องราว (narrative) โดยเปรียบเทียบกับทั้งรูปแบบ คติความเชื่อในอดีต มีส่วนเปิดเผยอุปลักษณ์ (allegories) ในรูปทรงศิลปะที่ปรากฏตาเห็นหรือแทรกผูกในตำนานหรือเรื่องเล่า (Panofsky, 1972: 11; Harris, 2006: 149) ผลงานศิลปินร่วมสมัยอย่างที่มีมณฑิเยร์สร้างสรรค์โดยตีความต่อจากกลุ่มรูปทรง ได้แก่สถูป ศาลา เรือนไทย ด้วยการทดลอง หรือทำท่ายการสร้างรูปทรงแบบเดิมผลที่ได้้นอกจากเกิดความหมายที่สะท้อนปรากฏการณ์ปัจจุบัน ยังแสดงว่าศิลปินร่วมสมัยไม่จำเป็นต้องทอดทิ้งมรดกหรือรูปแบบตามคติท้องถิ่น เนื่องจากความมุ่งหมายหลักของศิลปิน คือการสะท้อนความคิดและวิพากษ์สภาพสังคมที่ศิลปินพบเห็น

เอกสารอ้างอิง

- กษมาพร แสงสุระธรรม. (2553). การสร้างและต่อรองความหมายของ “ความเป็นล้านนา” ในงานจิตรกรรมไทยร่วมสมัย [วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต,มหาวิทยาลัยศิลปากร]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิตติมา. (2532). จินตภาพในวัสดุของมณฑิเยร์ บุญมา. ไรศลลัส.

- จุฑาพรรษ์ (จามจุรี) ดุงชีวิต. (2551). *วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์ = Culture, communication and identity*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรง วงศ์อุปราช. (2527). ความเคลื่อนไหวของศิลปิน และศิลปะในยุคศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี. *มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับพิเศษ ครบรอบ 40 ปี*, 67-105.
- บัณฑิต จันทรโรจนกิจ. (2560). คืบคลานเมืองให้ศิลปะ. ใน *ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะทัศนะของนักวิชาการไทย* (หน้า 126-175). นาค.
- พิริยะ ไกรฤกษ์ (2525). *ศิลปะกรรมหลัง พ.ศ. 2475 (Art since 1932)*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุทธศักดิ์ รัตนปัญญา. (2546). *การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะของมณฑิร บุญมา*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2534). *ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย*. โอเดียนสโตร์.
- สุธี คุณาวิชยานนท์. (2548). ศิลปะ ชาตินิยมกับความเป็นไทย. ใน *นีโอ ชาตินิยม นิทรรศการศิลปกรรมเมืองร่วมสมัย* (หน้า 79-98). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิรักษ์ โพษยานนท์. (2547). มณฑิร บุญมา: ทางแห่งทุกขะ. ใน *สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, ตายก่อนดับ การกลับมาของมณฑิร บุญมา* (หน้า 132-151). สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย.
- Boissier, A. (2007). *Wind of the East: Perspectives on Asian Contemporary Art*. Museum of Contemporary Art.
- Chiu, M. (2003). An Architecture of The Sense Montien Boonma's Installation in Context. In *A. Poshyanada, Temple of The Mind* (pp. 41-47). The Asia Society.
- Harris, J. (2006). *Art history: the key concepts*. Routledge.
- Panofsky, E. (1972). *Studies in iconology Humanistic Themes in the Art of the Renaissance*. Icon Editions.